

מעדני כתא

משיעוריו של הגאון רבי נפתלי הכהן קופשיץ שליט"א

גליון 29

פרשת כי תשא תש"פ

בענין אם אביו קודם לאחר בפקוח נפש

ואם יש קדימה בפקוח נפש היכא שהאחד לפניו משום אין מעבירין על המצוות

ולפ"ז לכאורה הוא הדין באביו אע"פ שמוצוהו עליו בכבוד אבל להצילו מכל מקום כיון שחבירו גם כן הולך למות ומוצוה להצילו אין מצוות כבוד אב סיבה שלא להציל את חבירו שהרי כל המצוות נדחות מפני פקוח נפש וגם מה שצריך להקדים אביו גם נדחה מפני פקוח נפשו של חבירו, וא"כ לכאורה אינו מחוייב להציל אביו קודם אלא מי שירצה להציל יציל.

ואין לומר שאע"פ שכל האיסורים נדחים בפני פקוח נפש ואין כאן איסור כלל בהקדמתו של מי שיש בהצלתו חלול שבת, אבל סוף סוף במקום שיש מצוה נוספת בהצלת האחד למה לא יקדימו להצלת חבירו כדי לקיים המצוה שמחוייב בה שהרי גם בשבת יש מצוה של שבתון ועל זה אמר הרב אברמסקי זצ"ל שאינו צריך להעדיף להציל את מי שאין בהצלתו חלול שבת משום קיום מצוה דשבתון דכיון שכל התורה נדחה בפני פקוח נפש גם חשבון מצוותיו נדחה בפני פקוח נפשו של חבירו ולכן אין שום חשבון של מצוה ועבירה שעומד בפני הצלת חבירו ולכן איזה שירצה יעדיף.

וה"ה נראה פשוט דיכול להעדיף להציל אביו משום מצוות כבוד אב אשר בוודאי יקיים בהצלתו מצוה זו דכבוד אב, משא"כ בהצלת חבירו לא יקיים המצוה דכבוד אב אבל אין המצוה של כבוד אב מחייב אותו להעדיף את אביו על פני חבירו שאין בכך מצוה לדחות הצלתו של ישראל.

יבואר אם יש העדפה של אין מעבירין על המצוות בפקוח נפש

וכן אם יש שניים שצריכים להצילם והאחד עומד לפניו והשני רחוק ממנו אם יש חיוב להציל הקרוב אליו משום אין מעבירין על המצוות לכאורה אין בזה דיני קדימה משום שגם דינא דאין מעבירין אינו עומד בפני פקוח נפשו של חבירו ולכן איזה שירצה יקדים להציל.

ולכאורה קשה על מה שיסדנו ממתני' דהוריות (דף י"ג.) כהן קודם ללווי לוי לישראל ישראל למזמר ומזמר לנתני ונתני לגר וגר לעבד משוחרר אימתי בזמן שכולם שוים אבל אם היה ממזר תלמיד חכם וכהן גדול עם הארץ ממזר תלמיד חכם קודם לכהן גדול עם הארץ, ובגמ' מבואר בהקדמתו הוא גם להחיותו קודם לישראל, וכמו שאמרו שם לגבי משווח מלחמה קודם לסגן שהוא קודם להחיותו והכי נמי כל הקדימות הללו הם גם להחיותו, ולכאורה קשה אמאי מצוות קדימת הכהן מועדפת מקדימת הצלה אביו, שהרי נתבאר שכל שעומד בפניו הצלת ישראל אין בכך שום מצוה לדחות פקוח נפש של האחד משום איזה מצוה מן המצוות אע"פ שיכול להציל חבירו אבל מכל מקום אין חיוב להתעסק בהצלת חבירו משום איזה מצוה מן המצוות ולדחות הצלת השני, וא"כ אמאי כהן קודם לישראל ות"ח קודם לשניהם.

וכ"כ בבב"ל סימן שכ"ט בארוכה והביא כמה ראיות דאפי' לא ישמור שבתות הרבה מחללין עליו את השבת ואפי' בתנינוק שנמצא בעיר שרובה עכו"ם שלא ישמור שבת מכל מקום מחללין עליו את השבת יעו"ש.

יבואר דבעובר שאין מחללין עליו את השבת אלא משום חלל עליו שבת אחת כשיש שני עוברים לפניו יעדיף את מי שאי"צ לחלל עליו את השבת

ולפ"ז במקום מחללין שבת משום חלל עליו שבת אחת כדי שימור שבתות הרבה כגון בחלול שבת על עובר שכתבו הרשב"א והרמב"ן בנדה דף מ"ד שאינו אלא משום חלל עליו שבת אחת ונפק"מ דלחיי שעה של עובר אין מחללין את השבת וכן על עובר שלא ישמור שבת כגון בנמצא בעיר שרובה עכו"ם ואין נפק"מ אלא לעובר אין מחללין עליו את השבת.

וכן נפק"מ לעניין מה שכתב בהעמק שאלה על השאלות שאלת אקס"ז לעניין מש"כ התוס' בב"מ דף ק"ד שאלוהו החיה את המת משום שברור לו שיחיהו והיינו שלהחיות מת אין עוברין על דברי תורה אלא משום חלל עליו שבת אחת ולכן בעינן שיהא ברור לו שיחיהו ובספק פקוח נפש אין מחללין שבת על להחיות מת וכן לחיי שעה של מת אין מחללין עליו שבת, ולפ"ז באופן שיהא לפניו ב' עוברים להצילם או ב' מתים להחיותם ובאחד אין חלול שבת אפשר שמצילין את מי שאין בו חלול שבת שהרי מה שמצילין אותו הוא בשביל שמירת השבת וא"כ עדיף להציל את מי שאין צריך לחלל עליו את השבת וצ"ע.

שמעתי להסתפק אם ראה שני אנשים טובעין בים ויכול להציל אחד מהם האם צריך להציל אביו קודם או שיכול להציל גם את מי שאינו אביו ופשוט דאם יציל אביו יקיים בזה מצוות כבוד אב, ואם יציל השני הרי הוא מבטל מצוות כבוד אב אבל ספקינו הוא אם משום מצוות כבוד אב צריך להקדים להציל את אביו.

ובה"ג יש להסתפק ביש לפניו שני מקרי פקוח נפש ואחד מהם הוא רבו והשני הוא ת"ח כמו רבו האם צריך להקדים להציל את רבו לפני מי שאינו רבו.

הנה לגבי השבת אבידה הרי אבידת אביו קודמת לאבידת שאר אדם משום כבוד אביו ואבידת רבו גם כן קודמת לשאר בני אדם משום כבוד רבו שחייב בה ובוודאי גם בצער הגוף של אביו ואחרים או בצער הגוף של רבו ואחרים פשיטא שאביו ורבו קודמין לעזור להם בעת צערם ולהצילם מצרתם יותר מאחרים, שהרי אמרו בהוריות (דף י"ג.) ת"ר היה הוא ואביו ורבו בשבי הוא קודם לרבו ורבו קודם לאביו אמו קודמת לכולם ומבואר דאביו ורבו יש להם דין קדימה להוציאם מבית השבי קודם לכל אדם ואמו קודמת משום שצריך להצילה מפגם עבירה אבל בלא"ה היה אביו קודם לאמו כמו לעניין השבת אבידה.

אבל ספקא דידן הוא לעניין אם צריך להקדים את אביו גם לפקוח נפש של אחרים, ואע"פ שסתם שביה הוא פקוח נפש כמו שאמרו בבא בתרא פרק השותפין דכולהו איתנהו בהו מכל מקום הכא אירי בצער הגוף אבל בפקוח נפש הרי האב קודם לאם שהרי איש קודם לאשה וכ"כ הש"ך סימן רנ"ב ס"ט שמה שאמרו שפדיון האם קודם לפדיון עצמו היינו בליכא פקוח נפש אבל בדאיכא פקוח נפש חיינו קודמין ובהגהות ברכי יוסף שם פסק בזה יעו"ש.

יבואר אם יש שני מקרי פקוח נפש ובאחד אין צריך לחלל עליו שבת ועל השני צריך לחלל עליו שבת איזה מהם יעדיף

והנה שמעתי ממי ששמע מהגאון הגדול ר' אברהם גנובסקי זצ"ל שעמד באצר הספרים בישיבת סלובודקא ונכנס הרב אברמסקי זצ"ל ושאלו הגרא"ג אם יש לפני האדם בשבת שני מקרי פקוח נפש והאחד כרוך בחלול שבת והשני אין צריך לחלל עליו את השבת האם יעדיף את הפקוח נפש שאין צריך לחלל עליו את השבת ואמר לו הרב אברמסקי כרגע כמימרא ששניהם שוין, וכבר ראיתי שנדפס הוראה זו בספר אגן הסהר חלק ב' אות רל"ח, והראוני שכ"כ בספר משנת פקוח נפש (שער ג') סימן כ"ו אות ה') בשם מורן הגר"ח קניבסקי שליט"א

ונראה להסביר סברתו הברורה בזה שמהאחר שכל התורה נדחית מפני פקוח נפש א"כ לא יתכן להעדיף להציל את האחד על פני חבירו משום איסור דחלול שבת שהרי השבת נדחית מפני פקוח נפש, ומה שיש לפניו גם הצלת חבירו בזה איזה שירצה יעשה, אבל אינו סיבה להעדיף את הצלת נפשו של מי שאין בהצלתו חלול שבת.

ואע"פ דבמקום פקוח נפש עבדין הקל הקל תחלה והיינו שצריך למעט בחלול שבת אם אפשר להציל בלא חלול שבת אבל הכא כלפי זה שהולך למות וצריכים לחלל עליו השבת אי אפשר להצילו בלא חלול שבת ואי אפשר שלא להצילו משום חלול שבת שהרי הכל נדחה מפני פקוח נפש, ולכן מחללין עליו שבת אע"פ שיכול להציל את חבירו מכל מקום כיון שאין חבירו קודם לו בפקוח נפש מחללין עליו את השבת אלא שיש בפנינו ב' מצוות שוות להציל הנפשות ולעניין שאלה זו איזה שירצה יקדים'.

¹ יבואר אם מחללין את השבת גם אם לא ישמור שבתות הרבה

ובמנחת חינוך מצוה לב ובסופו כתב וז"ל הראה לי למדן א' בס' אור החיים על התורה על פסוק ושמרו ב' כי תשא שכתב שם וז"ל אימתי אמרתי לך לשמור איש ישראל אפילו בערך כבוד שבת דוקא לעשות פ' באדם שישנו בגדר עומד לעשות אבל מי שודאי לא יקום ולא יגיע לשבת ולשמור הגם שרפואות אלו יועילו לשעות ולמים לא יחלל עליו שבת עכ"ל. והוא תמוה דמבואר בדבריו דעל חיי שעה אין מחללין עליו את השבת ובש"ס דילן ביומא מבואר להדיא גבי מפקחין נכו' מצאוהו חי מפקחין פשיטא ל"צ אפי' לחיי שעה וכ"ה בר"מ ה"ח ובטוש"ע, עכ"ל.

יבואר דטעמא דכהן קודם לישראל בהצלתו אינו משום מצוות וקדשתו אלא שהם ילידי ביתו הקרובים לד' יתברך

וצריך לומר דהא דכהן קודם לישראל אינו משום מצוות וקדשתו המוטלת עליו אלא משום חשיבות נפשו של הכהן שהתורה החשיבה נפשו של כהן או של ת"ח שצריך להתעסק בהצלתו קודם לאחר שהם מהקרובים העומדים לפניו יתברך והקב"ה יחוס על בני ביתו הקרובים אליו וכלשון רבינו יונה בשערי תשובה (ש"א אות י"ג) **"כי המלך יחמול על חניכיו ילידי ביתו הקרובים אליו, והם מאצילי ארץ הנכבדים, ויתן להם חנינה יותר מהמלכות על הרחוקים והפחותים, ואמר 'ונשמות אני עשיתי' לקרבתן אל העליונים, אף על פי שהגוף והכל מעשי ידיו, עכ"ל**, אבל אביו שאין עדיפותו משום שהוא נפש חשוכה יותר אלא משום שהוא אביו ומצוה עליו לכבדו ואין דין הקדמתו מצד נפשו של אביו אלא משום קרבתו אל אביו וחיוכו לכבדו בזה אפשר שאין שום מצוה עומדת כנגד פקוח נפש ואפשר שאין עליו חיוב להציל את אביו קודם לחבירו וכמשנ"ת.

ובגמ' שם בהוריות לא הביאו קרא דוקדשתו לראיה שצריך להקדים הכהן להחיותו אלא קרא אחרת בני עמרם אהרן ומשה ויבדל אהרן להקדישו קדש קדשים ע"כ, והיינו טעמא דלא מצוות וקדשתו היא סיבת ההקדמה של הכהן אלא מה שנפשו של כהן במהותם קרובים לד' יתברך שהם מוקדשים קדש קדשים.

יבואר אמאי ברציחה דאמרינן יהרג ואל יעבור משום מאי חזית אמאי לא אמרינן בדמקום כהן מותר לו הרציחה

והנה כבר נתקשו כמה שאמרו בסנהדרין (דף ע"ד.) דמנלן דרוצה יהרג ואל יעבור וז"ל הגמ' שם רוצח גופיה מנא לן סברא הוא, דההוא דאתא לקמיה דרבה ואמר ליה אמר לי מרי דוראי זיל קטליה לפלגיא ואי לא קטלינא לך אמר ליה לקטלך ולא תיקטול מי יימר דדמא דידך סומק טפי דילמא דמא דהוא גברא סומק טפי ומבואר דאמרינן מי יימר דדמא דידך סומק טפי ולכאורה הרי אמרו דכהן קודם ללוי ולוי קודם

הנה בבואור הגר"א אורח חיים סימן תרצב כתב על הא דמבואר בשו"ע שם וכן הוא דעת הרמב"ם דביום אין מברך שהחיינו אלא בלילה. ואף על גב דעיקר זמנה ביום כמש"כ התוס' מגלה דף ד' בשם ר"ת וכתב וז"ל מ"מ כיון שבירך בלילה יצא דלא גרע מאם בירך אסוכה ולולב בשעת עשייה, וכן לכתחילה יש לברך בלילה ומשביך בלילה אינו מברך ביום כמו בסוכה כמ"ש שם מ"ו א', עכ"ל.

וצ"ע אמאי חשיב כבשעת עשייה הרי לא עשה כלום דבשלמא עשייה הוי כהכנה למצוה ולהכי ברכת שהחיינו של עשיית הסוכה פוטרתו אבל בקריאת המגלה של לילה הרי לא עבד מידי בשביל המצוה של יום למה חשיב כשעת עשייה דמגלה לפוטרו מברכת שהחיינו של יום.

יבואר דברכת שהחיינו שבירך על הסוכה בשעת קידוש אע"פ שלא היה שעת

עשייה פוטר כשעת עשייה

ואפי' שבסוכה כתב המשנה ברורה סימן תרל"ט ס"ק מ"ח בשם הבכורי יעקב וז"ל ומי שקידש בליל סוכה והתחיל לאכול ואח"כ ראה שהלאדין לא היו נפתחין עדיין נ"ל שיאכל שוב כוית ויברך לישב בסוכה אבל קידוש פשיטא שא"צ לברך שנית ואפילו זמן לא יברך עוד הפעם כיון דלדין התלמוד מהני הזמן שבשעת עשיית הסוכה למצות סוכה כ"ש שמהני בזה מה שבירך כשהיו הלאדין סתומים עכ"ל, ומבואר דמברך אפי' שאינו בשעת עשייה היינו טעמא משום דלא גרע מעשייה משום שהיה עשה הסוכה מקודם ולכן גם כשמברך בשעת קידוש חייל ברכתו על שעת עשייה, אבל

בענין לא שמע סופי אותיות במגלה אם יצא יד"ח

יבואר אם בשאר לשונות יש דקדוק אותיות

והנה הרמב"ם פרק ב' מהלכות קריאת שמע הלכה י' כתב וז"ל קורא אדם את שמע בכל לשון שיהיה מבינה, והקורא בכל לשון צריך להזהר מדברי שבאיות הלשון ומדקדק באותו הלשון כמו שמדקדק בלשון הקדש, עכ"ל, ובהשגת הראב"ד שם כתב וז"ל קורא אדם את שמע בכל לשון כו' עד ומדקדק באותו הלשון כמו שהוא מדקדק אם קראה בלשון הקדש, א"א אין זה מקובל על הדעת לפי שכל הלשונות פירוש הן ומי ידקדק אחר פירושו, עכ"ל, ולדברי הרמב"ם נראה שאין שייך דקדוק בשאר לשון ולהכי שפיר יכול לצאת בלשון הקדש מגומגמת מדין שאר לשון אם מדברים כן, אבל להרמב"ם דגם בשאר לשון יש דקדוק אפשר דלא שייך לצאת בלשון הקדש בלא חיתוך האותיות מדין בשאר לשון וצ"ע.

והנה בבואור הלכה סימן תרצ כתב וז"ל וכתב הריטב"א דמגילה הכתובה בכתב האומות אין מדקדקין בה שיהיו האותיות מוקפות גויל שלא הצריכו זה אלא בכתב הקודש, עכ"ל, והעירני ידידי הגאון ר' מנחם סוקר שליט"א דא"כ כל מגלה שאינה כתוב בהיקף גויל יכשירה מדין שאר לשונות שהרי אנו קורין אותה כמו כל לשון ולא גרע מעברית המדוברת שהיא ככל לשון והכי נמי יצא בה יד"ח בלא היקף גויל.

ואפשר דאח"כ לא שבו לא יצאו אלא המבינים בלשון זה ועוד שאין בזה המעלה של לשון הקדש וכתבי הקדש וצ"ע.

לישראל לפקוח נפש וא"כ הכי נמי נימא שאם יאמר מרי דוראי לכהן להרוג את ישראל הרי חזון דדמא דכהן סומק טפי ויהרג את הישראל וצ"ע.

ובספר שארית יעקב להגאון ר' יעקב וינר זצ"ל סנהדרין סימן א' אות ד' עמד בזה וכתב שם איכא למידק הא תנן בשיילי הוריות האיש קודם לאשה להחיות וכן כהן קודם ללוי וכו' ע"ש אלמא דדס האיש הכהן חשוב טפי וכי נימא בהו יעבור ואל יהרג, וצריך לומר כפרש"י דדין להקדימה הוא רק בהצלת חייהן דליכא עבירה יתירה בהצלת זה טפי מבהצלת זה אבל בדין הוא צריך לעבור עבירה בהצלת עצמו ובהצלת חבירו לא קעביד עבירה כלל ודאי לא מהני דין הקדימה דאיש וכהן להתיר משום כך עבירה בידים דדין הקדימה לחודה ודאי לא דחי שום איסור, עכ"ד, והיינו דכוונת הגמ' מאי חזית היינו דליכא התיירא דפקוח נפש להתיר הרציחה שהרי אין כאן הצלת נפשו של ישראל ודין הקדמת נפש הכהן לא חשיב הצלת נפשות כדי להתיר הרציחה.

והוסיף שם בדבריו וז"ל מיהו אפילו היה נראה פשוט לכאן' דהא דהאיש וכהן וכו' קודמין להחיותו היינו אפילו איירי שלהצלת האיש היה צריך דווקא לחלל את השבת ולהצלת האשה לא היה צורך בחלול שבת כלל אפילו הכי חייבין להקדים בהצלת האיש ולחלל שבת ומאחר שכבר הותר חלול שבת בפקוח נפש תו לא שייך לפלוגי בין הצלה דחלול שבת להצלה דלאו חלול שבת עכ"ל, והוא כעין סברת הרב אברמסקי זצ"ל דכדי להציל נפש לא משגיחין בחלול שבת כלל ומאחר ונפש של אדם זה אי אפשר להצילו אלא בחלול שבת בוודאי נדחית השבת מפניו.

והנה המקשה לילד שקודם שנעקר העובר דוחין נפש העובר מפניה כדאיתא בפ"ז דאהלות והיינו טעמא שנפשו של עובר אינה חשובה כנפש האם וזינן דבמקום שנפשו פחותה דחין נפשו מקמי האם, אכן הראשונים בנדה דף מ"ד הוכיחו דאין חייבים מיתה על הרגת עובר, וכיון דאינה עבירה כרציחה שפיר נדחית מפני הצלת נפש האם שנפשו העובר אינו נפש גמורה לענין להתחייב עליה אבל נפש שמתחייבים עליה אינה נדחית מפני נפש אחרת אפי' שהיא חשובה יותר.

בענין קריאת מגלה של לילה הוא ההכנה לקריאת המגלה ביום

בזה שלא עשה כלום למה מהני שהחיינו של לילה לפטור את קריאת היום ולא עשה כלום במגלת יום.

ונראה על פי מה שאמרו במגילה (דף ד.) ואמר רבי יהושע בן לוי חייב אדם לקרות את המגילה בלילה ולשנותה ביום שנאמר אלהי אקרא יומם ולא תענה ולילה ולא דמיו לי סבור מינה למקרייה בליליא ולמיתנא מתניתין דידה ביממא אמר להו רבי ירמיה לדידי מירפשא לי מיניה דרבי חייא בר אבא כגון דאמרי אינשי אעבור פרישתא דא ואתנייה איתמר נמי אמר רבי חלבו אמר עולא ביראה חייב אדם לקרות את המגילה בלילה ולשנותה ביום שנאמר למען יזמרך כבוד ולא ידם ה' אלהי לעולם אורך, ע"כ, ומבואר דמגלה של יום הוא הלשונותה של לילה והכוונה בזה שחז"ל רצו שתהא מגלה של יום אחר שכבר קראוה בלילה שבקריאתה שנית האדם מבין יותר ושם לבו להבין מה שקורא ולכן חשיב כבשעת עשייה ושפיר מובן סברת הגר"א דלהכי אינו מברך שהחיינו ביום שכבר בירך בהכנתו בקריאת הלילה.

וכמו שאמרו בגמ' במגלה דף כ"א עומד וקורא יושב ושונה והיינו דכשונה מעיין יותר וכן הוא בגמ' בבא מציעא דף כט עמוד ב' על המוצא ספרים שגוללן אחת לשלושים יום לא יקרא פרשה וישנה ולא יקרא בו פרשה ויתרגם ולא יפתח בו יותר משלשה דפין ולא יקראו בו שלשה בני אדם בדרך אחד ע"כ, ובטעמא שלא יקרא וישנה ששוהה בה יותר מדאי דהיינו בקריאה שניה שווה יותר בקריאתו, שהקורא שנית מתבונן כמה שלא התבונן בקריאתו בראשונה.

יבואר דמי שיודע אשורית אע"פ שאינו יוצא בלעז להרמב"ן מכל מקום במקצת

תיבות בלעז יצא

אמנם במקום שמה שלא שמע חיתוך האותיות אינו אלא במקצת מגלה אפשר דיצא דיעוין בביאור הגר"א על הגמ' מגלה דף י"ח ע"ב, וכן הוא בביאור הגר"א סימן תר"צ ס"י שכתב דהא דבמגלה דף י"ח ע"ב אמרו שם השמיט בה הסופר אותיות וקרא כמותגמן המתרגם יצא היינו שקרא בלשון אחר והא דיצא יד"ח אע"פ שיודע לשון הקדש אינו אלא משום דהוא מקצת הקריאה וכמו בקרא ע"פ מקצת יצא הכי נמי בקרא אותה מקצת בלע"ז יצא, ומבואר דאע"פ שמי שיודע אשורית אינו יוצא בלשון לע"ז אבל במקצת הקריאה יצא, וא"כ אפשר דהכי נמי שפיר יוצא יד"ח במקצת אותיות שלא שמענו בלא חיתוך האותיות כמו שיוצאין בשאר לשונות במקצת הקריאה לכלי עלמא.

יבואר אם יש ראייה מגמ' דפסחים דלא עינן לשמוע סופי תיבות

והנה העירוני ממהא דהגמ' פסחים דף ק"ו עמוד א אמרו רב אשי איקלע למחזא, אמרו ליה ליקדיש לן מר קידושא רבה. הבו ליה סבר מאי ניהו קידושא רב אמר מכדי כל הברכות כולן בורא פרי הגפן אמרי ברישא, אמר בורא פרי הגפן ואגיד ביה, חזייה לההוא סבא דגחין ושתי. קרי אנפשיה החכם עיניו בראשו ע"כ.

בענין מי שיכול להיות או ממקימי הפורים ביום י"ד כבני עיירות או בט"ו כמקפין

היה מלכותו נפלאה יותר משל דוד, כי ביום ט"ו היא מאירה יותר מיום י"ד ולכן לא היה יוצא למלחמה, דוגמת הכרכים המוקפים שהוקבע להם יום ט"ו ולכן היה הוא מוקף חומה תמיד כלומר שלא היה יוצא למלחמה, פ"כ, וחזוין דס"ל דין י"ד עדיפא דביום י"ד אין חומה וגבול וכדוד שלא היה גבול למלחמותיו סוף דבר הדברים עמוקים מאוד.

בביאור מה שאמרו בירושלמי הדא היא טבריה קדמייתא

והנה בחזון איש אורח חיים סימן קנ"ג נחלק עם מש"כ הגר"מ טיקוצניסקי זצ"ל במש"כ בשם ר' שמואל סלנט זצ"ל הובא במקראי קדש פורים שער הסמוכה לעיר המוקפת חומה אין קורין בה אלא עד רחוק מיל מהעיר המוקפת חומה, ולא אמרין שכל העיר היא נחשבת סמוכה למוקפת חומה, וראיתו מהא דאמרו בירושלמי ר"י קרי לה בכנישתא דכיפרא ואמר הדא היא עיקר טבריה קדמייתא ולכאורה מאי נפק"מ אם היא טבריה קדמייתא הרי כל שנתרחב העיר הרי היא סמוכה לטבריה וכל העיר כמה שהיא גדולה היא סמוכה לטבריה, ולכן כתב שאין לקרות אלא בהעיר המוקפת וסמוכה לה בתוך מיל אבל לאחריו אין קורין בה כבכרך ולכן אמר שהיא טבריה קדמייתא וקורין בה בט"ו.

ובחזון איש כתב וז"ל ואין זה טעם אהא דקרי בט"ו שאף אם אין זה עיקר טבריה הרי הוא סמוך לטבריה אלא משום חביבות ארץ ישראל ועיר טבריה ששם עתידה של סנהדרין קדם הגאולה כדאיתא ר"ה ל"א ובר"מ פ"ב מהלכות סנהדרין ח"ג הודיע להם ר"י ששם עיקר טבריה והא דקרי בכנישתא דכיפרא לא שבא לשם בשביל לקרות בט"ו שאם היה בית מדרשו במקום שקורין ב"ד למה ילך לכרך וכי מצוה היא להיות בן כרך אלא עיקר מקומו היה בכנישתא דכיפרא וקרא שם בט"ו ועיקרא דטבריה דאמר אפשר דר"ל דשם התחלת עיקר טבריה קאמר והיינו טבריה העתיקה, עכ"ל.

ומבואר דס"ל דאין מצוה להיות בן כרך ואם היה מעלה להיות בן כרך אפשר שר' יוחנן רצה להיות בן כרך וחזוין דאין בזה מעלה.

על העץ אשר הכין לו תנא לו הכין

מיד י"ל שנקרע גזר דינם מחמת תשובה, אבל שאר היהודים שבכל העולם לא עשו תשובה עד שהגיע אליהם דברי המלך ודתי הרי שנקרע גז"ד קודם התשובה, היינו שהקשה להם וכי משוא פנים יש בדבר שיקרע גז"ד קודם התשובה, ע"ז אמר דעיקר גז"ד היה על שושן לפי שנהנו מסעודתו של אותו הרשע, ועברו על מ"ש [שמות לד, טו] וקרא לך ואכלת מזבחך, כמשחז"ל [ע"ז ח א] ישראל שבח"ל שאוכלין ושותין עמם ע"ז בטהרה הם והיה גזר דין עליהם באמת ולא לפנים אלא שנקרע מחמת שעשו תשובה מיד, ועל שאר היהודים שבשאר ארצות לא היה הגזירה אלא לפנים דהיינו הפחד והמורא כשבאו אליהם שלוחים של המן עד שלא באו שלוחים של מרדכי, וז"ש המה לא עשו אלא לפנים פירוש היהודים שבשאר ארצות לא עשו אלא לפנים ולכן היה הגזר עליהם לפי שעה, עכ"ל.

ולפ"ז חז"ל גלו לנו שהעץ לא הוכן למרדכי ועל ידי תשובה נתכפר ובטלה הגזירה, אלא שמתחלה לא הוכן אלא להמן ולא הוכן למרדכי כלל, שוב הראוני שכן כתב הגר"א בביאורו על המגלה יעו"ש.

לא נתמלאה צור אלא מחורבנה של ירושלים

יורדין עד עפר וכשהן עולין עולין עד לכוכבים, ע"כ, וקשה ומה נתיישב בזה שאמרו שישראל עולין עד לרקיע שיש בזה שתי נפילות הללו להמן.

נשאלתי מי ששיש בידו להיות מוקף או פרוז באיזה יש עדיפות לקיים את ימי הפורים ובפשוטו היה נראה דמוקפין חשובין יותר שהרי לבני שושן נעשה הנס בב' ימים וא"כ חשיבי יותר וכל בני מוקפין בתר שושן גרירי, ועוד שהרי כתב הגר"א בפירושו על המגלה שבני שושן כיון שחטאו בחטא נוסף על כל העולם שנהנו מסעודתו של אותו רשע לכן הוצרכו להתענות ג' ימים וג' לילות רצופים לכפר על עונם, ולכן קבלו גם בהתגלות הנס יותר משאר העולם שהרגו בעמלקים גם ביום ארבעה עשר לחודש אדר, ובמקום שבעלי תשובה עומדים וכו' שדרגתם יתירה על ידי תשובתם וא"כ בפשוטו מעלתם יתירה.

ועוד הרי כתבו הראשונים דהא דתקנו ב' ימים למוקפין ולפרוזים כדי לתת שבח וכבוד לעיר ישראל שהם המוקפין חומה מימות יהושע לתת להם חשיבות יתירה וחזוין לכאורה דהמוקפין חשובין יותר.

במגיד מישרים מבואר דפורים של פרזים הוא הולך ועולה בלא גבול

אמנם יעוין בספר מגיד מישרים פרשת ויקהל מהדורא קמא וז"ל וסוד קריאת המגילה ב"ד ובט"ו הם סוד ימים שהלכנה מאירה בחדש שהם עשרים וט' ימים, וסוד בני עיירות שקורין ב"ד הוא רמז על מילוי הלכנה כי ב"ד היא במילואה, והוא מעולה מיום ט"ו, כי אעפ"י שביום ט"ו היא יותר מלאה מ"מ כיון שאז מגעת לתכלית המילוי ומאז והלאה גורע אורה על כרחן יותר חשוב הוא יום ארבעה עשר שהיא בתוקף אורה ויותר מאירה וזהו מראה עולה והולכת ואינה יורדת ועל כן הוקבע יום זה לאותם שאין להם חומה לרמזו שביום י"ד ללכנה אין להם חומה וגבול אלא הולך ואור עמוק באין חומה, והוקבע יום ט"ו למוקפת חומה לרמזו כי ביום ט"ו אור הלכנה יש לה חומה וגבול עד פה תבא ולא תוסיף ובימים האלו הם סוד דוד ושלמה, שם דוד עולה ארבעה עשר ושם שלמה במספר קטן עולה ט"ו, כי דוד הוא סוד שם י"ד שהלכנה בתוקף אורה והולכת ועולה ועל כן לא היה גבול במלחמותיו, אל כל אשר יפנה יצילה כי הוא חז"ל למלכות כמו שמנו חז"ל. מאבדה עד צדקיהו שבו חשך מאור הלכנה כי עורו את עיניו, אי נמי היה דוד דוגמת י"ד לחודש, ושלמה היה יום ט"ו ולכן

בגמ' מגלה דף ט"ז איתא על העץ אשר הכין לו תנא לו הכין, וכן הוא באסתר רבה פרשה י לתלות את מרדכי על העץ אשר הכין לו, תנא לו הכין, ועליו נאמר (תהלים ז') ולו הכין כלי מות חציו לדולקים יפעל בור כרה ויחפרהו ויפול בשחת יפעל, ע"כ, וצ"ב מה בקשו חז"ל ללמדנו בזה.

ונראה על פי מש"כ הפנים יפות פרשת וילך וז"ל מה שאמרו חז"ל במגלה [יב א] שאלו תלמידיו את רשב"י מפני מה נתחייבו ישראל באותו הדור כליה א"ל מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע, א"ל א"כ אותן שבשושן יהרגו בכל העולם לא יהרגו, א"ל מפני שהשתחוו לצלם, א"ל וכי משוא פנים יש בדבר א"ל הם לא עשו אלא לפנים אף הקדוש ברוך הוא לא עשה אלא לפנים, וכו' אך צריך להבין מה שאמר וכי משוא פנים יש בדבר ומה זה נשיאות פנים כיון שעשו תשובה כדכתיב שהתענו ג"י בבכי ובמספד, וכתיב [אסתר ד, ג] ובכל מדינה ומדינה מקום אשר דבר המלך מגיע אבל גדול ליהודים, א"כ מחמת תשובה נקרע גזר דינם, אלא עיקר הקושיא כיון שנקרע גזר דינם מיד שהרי נתלה המן ביום שני של פסח, א"כ גבי אותן יהודים שעשו תשובה

אמרו במגילה (דף ט"ז). כי נפל תפול לפניו דרש רבי יהודה בר אלעאי שתי נפילות הללו למה, אמרו לו אומה זו משולה לעפר ומשולה לכוכבים כשהן יורדין

ואפשר דהנה אמרו מגילה (דף ו. קסרי וירושלים אם יאמר לך אדם חרבו שתיהן אל תאמן ישוב שתיהן אל תאמן חרבה קסרי וישבה ירושלים חרבה ירושלים וישבה קסרי תאמן שנאמר אמלאה החרבה אם מליאה זו חרבה זו אם מליאה זו חרבה זו רב נחמן בר יצחק אמר מהכא ולאם מלאם יאמין, ע"כ, ורש"י הביא מדרש זה בפרשת תולדות, ולפ"ז כשישראל עולין ע"כ אדום יורדת שעליה לזה הוא ירדה לזה, ולכן כמרדכי התחיל לעלות אמרו לו שהוא עתיד ליפול ומה שאמרו שתי נפילות דהיינו נפל תפול פירש במהרש"א שהאחד הוא מה שירד המן מגדולתו, והשני הוא מה שישראל שהם שונאו נעשה שולט עליו, וזהו שתי נפילות הללו האחד שירד ממעלתו והשני שיעקב ישלוט עליו.

בענין מילה שלא בזמנה שאי אפשר למולו למחר אם דוחה את השבת

שמעתי בשם מוחותני הגאון ר' יהודה אריה דינר שליט"א ששאל שאלה לחרודי איך יתכן תינוק שנולד ואי אפשר למולו אלא ביום השמיני ולאחר מכן לא יוכלו למולו עוד.

ואמר שמי שהולך במדבר ואינו יודע אימתי שבת שאמרו בגמ' (שבת ס"ט:) דמונה ששה ימים ונוהג שבת בשביעי בקדושה ואבדלתא ושאר מלאכות עושה בכל יום כדי חייו כמבואר בשו"ע סימן שד"מ ואם נולד תינוק לאדם זה אינו יכול למולו אלא בשמיני משום שלאחר מכן יהיה מילה שלא בזמנה שאינו דוחה את השבת ולהכי לא יוכל למולו עוד.

אכן יש להעיר בזה שהרי מילה היא מ"ע שדוחה את השבת ומה שמילה שלא בזמנה אינה דוחה שבת הוא משום שאפשר למחר אבל באופן שלא יוכלו למולו למחר שפיר אפשר למולו בשבת שהרי מילה דוחה את השבת.

והנה כבר הקשה קושיא זו בקוה"ע (סי' ז' ס"ק ג') דא"כ מילה שלא בזמנה תדחה שבת, דהרי נכרתו עליה י"ג בריתות וישנה לפני הדיבור, וכתב הקוה"ע דכיון דמילה שלא בזמנה אפשר למחר, חשיב אפשר לקיים שניהם ולא דחי, וכמו בשריפת קדשים דלא דחי ל"ט משום דאפשר למחר ולדבריו בנדון דידן שפיר ימולו אותו גם לאחר שמיני דשפיר דוחה שבת.

יבואר דאפשר למחר לא חישב אפשר לקיים שניהם ובפרט במילה שלא בזמנה

ולכאורה לא ברירא כולי האי דבמילה שלא בזמנה אפשר לומר דמשום אפשר למחר לא דחיין לשבת עבודה, דהנה ידוע דבדבר אברהם חלק א' סימן ל"ג נסתפק אם יש לפניו מילה בזמנה ומילה שלא בזמנה איזה מהם יקדים, דמילה בזמנה לכאורה עדיף כיון דהשתא זמנה, או דילמא מילה שלא בזמנה עדיף, כיון דבמילה שלא בזמנה עובר כל רגע באיסור כרת, ומילה בזמנה אינו עובר באיסור כרת, כיון דמצותה כל היום, וכן צדד בדבר אברהם למול את השלל בזמנה קודם, ושם בחלק ב' סימן א' סימן ב' הובא שהשיגו עליו כמה גדולי הדור, בענין זה

ולפי"ז נראה דבמילה שלא בזמנה אין היתר של אפשר למחר, כיון דכל רגע הוא עובר באיסור, וכמו שצריכים לומר להתוס' דס"ל דאפשר למחר חשיב אפשר לקיים שניהם ומכל מקום גבי בנין ביהמ"ק ס"ד דדחיא שבת ולא אמרינן דכיון דאפשר למחר חשיב אפשר לקיים שניהם, משום דבנין בית המקדש מצוותו בכל עת וכיון דעד למחר לא יתקיים המצוה של בנין ביהמ"ק לא חשיב אפשר לקיים שניהם.

ועוד קשה על מש"כ הקוה"ע דבמילה שלא בזמנה כיון דאפשר למחר חשיב אפשר לקיים שניהם, דהרי שיטת הרמב"ן והרשב"א (שבת כד.) דאפשר למחר לא חשיב אפשר לקיים שניהם, וכמו דגבי בנין ביהמ"ק דלולא קרא ס"ד דדוחה שבת אע"פ שאפשר למחר וחזינן דלא אמרינן דכיון דאפשר למחר חשיב אפשר לקיים שניהם, ולפ"ד הדרא קושיין אמאי מילה שלא בזמנה לא דחיא שבת.

והנה בכל מלחמת היצר הוא כן שלא נתמלאה צור אלא מחורבנה של ירושלים שכמה שמתעלה בתורה הרי כוחות הרע בטלים ממנו דהיינו שהתורה היא השלטת על כל הכוחות שבו וזה שאמרו בראתי יצר הרע בראתי תורה תבלין לו וכשהאדם מלא בתורה לא שולט בו היצר"ר אלא התורה שולטת על כל כוחות היצר להכריחם לעשות טוב, אבל כשהולך אחר תאוות לבו ואחר היצר הרע הרי היא השלטת עליו והתורה שיש בו נשכחת ממנו.

ולדבריו של הקוה"ע, נמצא דאם יש מילה שלא בזמנה שחלה בשבת, והרופא אומר דאם לא ימולו אותו כעת לא יהי' אפשר למול אותו עוד לעולם, האם מילה שלא בזמנה בכח"ג דחיא שבת או לא דחיא שבת, וקשה טובא דהא בש"ס ובפוסקים מבואר דמילה שלא בזמנה לא דחיא שבת, ולא חילקו בין אם אפשר למחר או דא"א למחר.

יבואר דבמילה שלא בזמנה לא נכרתו עליה אלא י"ב בריתות ולהכי לא דחיא שבת

וראיתי בספר בד קודש שכתב ליישב קושיא זו ע"פ מש"כ בחידושי אגדות למהרש"א, דבגמ' (נדרים לב.) איתא גדולה מילה שדוחה את השבת, גדולה מילה שדוחה את הנגעים, והקשה המהרש"א בחי' אגדות מאי רבותיה דמילה דדוחה את הנגעים, הרי מילה דחיא אפי' את השבת.

ותי' המהרש"א דיש חילוק בין מילה דדחיא שבת ובין הא דמילה דחיא נגעים, דמילה דחיא שבת היינו רק מילה בזמנה, ומילה דחיא נגעים אפי' במילה שלא בזמנה, והיינו משום דמילה בזמנה נכרתו עליה י"ג בריתות אבל מילה שלא בזמנה לא נכרתו עליה י"ג בריתות.

דהנה כתיב י"ג בריתות ואחד מהם כתיב גבי יצחק דהוי מילה בזמנה, ומש"ה רק מילה בזמנה דחיא שבת, אבל מילה שלא בזמנה לא דחיא שבת, כיון כיון דלא נכרתו עליה אלא רק י"ב בריתות, ומ"מ מילה שלא בזמנה דחיא נגעים, וזהו החידוש בהא דמילה שלא בזמנה דחיא נגעים.

ולפי"ז י"ל דמילה שלא בזמנה לא דחיא שבת, כיון דלא נכרתו עליה י"ג בריתות, אלא נכרתו עליה רק י"ב בריתות, ולא משום דאפשר למחר כמש"כ הקוה"ע, ולפי דבריו מילה שלא בזמנה לא דחיא שבת אפי' היכא דא"א למחר, כיון דלא נכרתו עליה י"ג בריתות, אלא נכרתו עליה רק י"ב בריתות.

קושיא אמאי מילה שלא בזמנה לא דחיא יו"ט ולזה לא בעינן י"ג בריתות

אלא דעדיין קשה אמאי מילה שלא בזמנה אינה דוחה יו"ט, הא מילה שלא בזמנה דחיא צרעת, ואע"ג דבצרעת איכא ל"ט ועשה, וא"כ קשה טובא אמאי לא דחיא יו"ט שיש בו ל"ט ועשה, ואין לומר דאפשר למחר, דהא נתבאר לעיל דבכח"ג לא חשיב אפשר למחר, כיון דבכל רגע ורגע עובר באיסור, וכן לפי הרמב"ן והרשב"א דאפשר למחר לא חשיב אפשר לקיים שניהם.

ועוד קשה הרי פסח ותמיד שדוחה שבת ואמרו בגמ' יבמות דף ה' ע"ב שאי אפשר למילף מינה שעשה דוחה ל"ט שיש בה כרת משום דהוי עשה שלפני הדבור אבל לכאורה עכ"פ עשה שלפני הדבור דוחה שבת וא"כ מילה שלא בזמנה הוא נמי עשה שלפני הדבור ותדחה שבת אפי' שלא נכרתו עליה אלא י"ב בריתות וצ"ע.

פרשת כי תשא - מר דרור

על ידי שכפה עליהם הר כגיגית ועל ידי מרדכי קבלו התורה באהבה והיו הבשם שיעצ על ידי הדרור שעל ידי שקבלו מאהבה הוא הברצון ולא על ידי כפי' יצאו הבשמים של ישראל למרחוק, ועוד יש לרמוז שעמלק בגימ' 'רם' ובגימ' 'מר' ומרדכי הוא דרור מאותו רם ומר של עמלק, שמרדכי הוא תכלית הענוה והשפלות ועל ידי כך זה זכה לגאול את ישראל וכמו שאמרו בגמ' במגלה 'בן יאיר', שהאיר עיני ישראל בתפלתו, בן שמועי, ששמוע הקדוש ברוך הוא את תפלתו, בן קיש, שהקיש ופתח לו הקדוש ברוך הוא, והתפלה אינה מתקבלת אלא בהכנעה ולפי גדל ההכנעה כך מתקבלת התפלה ולכן מרדכי שנקרא מר דרור שהוא משוחרר מן המר זכה לגאול את ישראל בתפלתו.

בין ערוגות הבשמים ומתענג כרצונו, כי כאשר ילכד ויעמוד ברשות אדם לא יעשה מור כי אם מעט ואינו מבושם. וזה דבר ברור, עכ"ל.
ומבואר דהבשם יוצא מן החיה ההיא אינו אלא כשהיא משוחררת לעצמה וזה מוסר השכל שיש שני אופנים לקנות במשיכה האחד קורא לה והיא באה ועוד הכישה במקל ורצתה לפניו וכן הוא למשוך האדם אל התורה אפשר בשני אופני משיכה, והעדיף יותר הוא על ידי קורא לה והיא באה ולא על ידי הכישה במקל, וכמש"כ הרמב"ן שהבשם יוצא כשהוא ברצון ולא כשהוא כבול ואסור תחת ידי הבעלים.

וכן אמרו בגמ' חולין (דף קלט:) מרדכי מן התורה מנין דכתיב מר דרור ומתרגמין מירא דכיא, ומה שמרדכי נקרא על שם מר דרור שמעתי מבני יקירי הרב הגאון ר' יהושע לייב שליט"א שכלל ישראל קבלו התורה בהר סיני

בפירוש הרמב"ן עה"ת כתב בפירוש הכתוב מר דרור חמש מאות וז"ל 'הסכימו המפרשים. והרב רבי משה (הרמב"ם) בהל' כלי המקדש פ"א ה"ג) מכללם, כי המור הוא הנקרא מוסק. ואומרים המביאים אותו כי הוא נעשה בגרון הצבי. ועוד מן הכתוב (שם ה) וידי נטפו מר. ואולי כן הוא בהיותו לח, ויתכן שיאמר "אריתי מורי" בעבור כי הוא דם נצרך בכטן החיה הדומה לצבי הידועה בארץ הדרור, ובלכתה בין השיחים בימי החום הגדול מוגדת בנפח ההוא, והדם יוצא צרור ולוקטים אותו מן האחו. ואמר וידי נטפו מר, כי הכתוב ידמה ריחו כאילו ידיו תיטופנה מריח ההוא נטפי מים, ופירשו (הראב"ע בפירוש הקצר והרד"ק בספר השרשים ש' דרר) דרור מלשון וקראתם דרור (ויקרא כה י), שיהיה חפשי מן היוף והתעורבות. ואולי נאמר שהצריך הכתוב להיותו חפשי, לומר שיוקח מן הצבי ההוא בהיותו חפשי מתהלך